

پلانی چوارچیوهی شیعی بۆ قووناغی پاش هەلبژاردنی پاریزگاکان

یاسین ته‌ها، خویندکاری دكتورا له میژووی ئایین و ئایینزاکان، هەروهها شارهزا له کاروباری عێراق

هەلبژاردنی ئەنجومەنی پاریزگاکان له 18ى دیسەمبەری 2023، بالادەستیی لایەنەکانی نیو چوارچیوهی شیعی به‌سەر نوینەرایەتی و کورسیی ئەنجومەنە خوجیبیه کانی پاریزگاکان یەکلایی کردەوە. ئەم پیشھاتەیش کە له دوای کۆنترۆلکردنی حکومەتی فیدرالی دیت، دەسپیکی قووناغیکی نوییە له حۆكمپارانیی ئەم ھاوپەندییە شیعییە له عێراق، پاش کشانەوەی سەدر له پەرلەمان و حکومەت و بايكۆتکردنی هەلبژاردنی پاریزگاکان. ئەم شروقەیه ھەول دەدات له‌سەر دیارتین ھەنگاو و پلانەکانی چوارچیوهی شیعی بۆ قووناغی پاش هەلبژاردن ھەلویسته بکات.

تەرازووی نویی هیز له‌نیو چوارچیوهی شیعی

بەپی زانیارییە فەرمییەکانی کۆمیسیونی هەلبژاردن، له کۆی 16 ملیون و 100 ھەزار کەس کە مافی دەنگدانیان له 15 پاریزگای عێراق ھەبوو له دەرھوی ھەریمی کوردستان؛ شەش ملیون و 599 ھەزار کەس بەشدارییان له هەلبژاردنی ئەنجومەنی پاریزگاکاندا کردووە کە بە پیوھەری کۆمیسیون ریزەی بەشداری، 41% دەکات و بە پیوھەری چاودیرانیش له نیوان 26 [\[1\]](#)؛ بەپی ئەنجامە کۆتاپییەکانی پرۆسەکەیش، دەنگی گرنگترین ھاوپەیمانییە شیعەکان کە پاش هەلبژاردن گەرانەوە بۆ ژیر چەتری "چوارچیوهی ھەماھەنگی شیعی" له پاریزگاکانی ناوەراست و باشدور بەم شیوهی خوارەوەیه:

ھاوپەیمانیی "نبنی" بە سەرۆکایەتیی ھادی عامری کە چەتری کۆکەرەوەی گروپە شیعە چەکدارەکانه و نزیکترینه له ئیران بەراورد بە ھاوتاکانیان، له پەپلەی يەکەمدا ھات. ئەم ھاوپەیمانییە له 10 پاریزگا (بەغدا، بەسرە، دیوانی، موسەننا، نەجەف، بابل، زیقار، کەربلا، میسان، واسط) نزیکەی 616 ھەزار دەنگی بەدەست ھیناوه. بەمەیش له کۆی گشتی، بۇوەته خاوند 43 کورسی له ئەنجومەنی پاریزگاکان.

له وردەکاریی دەنگەکانی ھاوپەیمانیی "نبنی"، لیستی "الصادقون"ی بزووتنەوەی عەسائیبی قەیس خەزعلەی، 184 ھەزار دەنگی بەدەست ھیناوه و بەرامبەر بۇوە بە 12 کورسیی پاریزگاکان؛ بە دوای ئەویشدا له ژمارەی دەنگ، "ریکخراوی بەدر"ی ھادی عامرییە کە 121 ھەزار دەنگی بەدەست ھیناوه و بەرامبەر بۇوە بە 13 کورسی. ئەو ھیزە نوییەیشی لهم ھاوپەیمانییە کە ھەلکشاوە، لیستی "خدمات"ی ئەحمدە ئەلئەسەدی وەزیری کاری ئیستایە کە سەرکردەییەکی حەشد بۇوە و زیاتر له 120 ھەزار دەنگی بەدەست ھیناوه؛ بەمەیش بۇوەته خاوند 11 کورسی. چوارەمی لیستەکەیش "العقد الوطنی"ی فالح فەیازی ھەئەی حەشەد کە بە زیاتر له 80 ھەزار دەنگ، 5 کورسیی بەرکەوتووە. کۆتا براوەکانی کورسی لهم ھاوپەیمانییەیش "الصدق والعطاء"ی شیعییە کە زیاتر له 47 ھەزار دەنگی ھەبووە و دوو کورسیی بردووە. جگە لەمانەیش پیکھاتەکانی ترى ھاوپەیمانییە کە شەش ریکخراوی سیاسی شیعین، نەبوونەته خاوند ھیچ کورسییەک؛ دیارتینیشیان "إرادة"ی "ھەنان فەتلاؤی"یه کە دەرەوەری 11 ھەزار دەنگی بەدەست

هاوپهیمانی دهوله‌تی یاسا به سه‌رُوکایه‌تی نوری مالیکی، پله‌ی دووه‌می به‌دهست هیناوه له هلبزاردن به زیاتر له 576 هزار دهنگ که دواتر یه‌کسان بwoo به 35 کورسی. ئه‌وهیشی جیگه‌ی سه‌رنجه، له به‌غدا پایته‌خت پله‌ی یه‌که‌می به‌دهست هینا به زیاتر له 144 هزار دهنگ و 9 کورسی. هرچه‌نده ئه‌م هاوپهیمانی‌بیش 12 هیز و حزبی تیدایه به‌لام چهق و سهنته‌ره‌که‌ی، حزبی ده‌عوه و نوری مالیکی، سه‌رُوكوه‌زیرانی پیش‌هووته و له سه‌رجه‌م هلبزاردن‌کاندا هر به‌م ناویشانه به‌شداری ده‌کات [3].

هاوپهیمانی "هیزه‌کانی دهوله‌تی" یه‌کیم و عه‌بادی: ئه‌م هاوپهیمانی‌بیه که به سه‌رُوکایه‌تی "عه‌ماره‌کیم" ۵ و 371 هزار دهنگی به‌دهست هیناوه که به‌رامبه‌ر 24 کورسی‌بیه، پله‌ی سییه‌میشی به‌دهست هیناوه. ئه‌وهیشی جیگه‌ی سه‌رنجه، له پاریزگای به‌سره 34 هزار دهنگ (1 کورسی) و له به‌غدا 75 هزار دهنگ (5 کورسی) ای به‌دهست هیناوه [4]. ئه‌م دوو شاره‌بیش گرنگی و سه‌نگ و قورسایی سیاسی و ئابووری خویان هه‌یه.

ئاماژه‌کانی ئه‌نجامه‌کانی چوارچیوه‌ی شیعی

ل‌به‌ر رُوشنایی ئه‌نجامه‌کانی هیزه‌کانی نیو چوارچیوه‌ی شیعی حوكمران که بنکه‌ی سیاسی حکومه‌تی ئیستای ماحممد شیاع سوودانی پیاک ده‌هینن، ده‌کریت چهند پیدر اویک ئاماژه‌یان پی بکریت:

پیش‌هوبی هاوپهیمانی "تبنی" و به‌دهسته‌ینانی پله‌ی یه‌که‌م چاوه‌روانکراو بwoo، به‌هۆی ئه‌وهی هیزه سه‌ره‌کیه‌کانی شیعه ل‌خۆ ده‌گریت که بالی چه‌کدار و دهنگدھری جیگیریان هه‌یه و، ژماره‌یه‌کی زۆر له خیزانی قوربانیه‌کانی جه‌نگی دژه‌داعشیان پیوه پاهیوه‌سته. به‌پیی ئاماوه به‌ردسته‌کانیش ژماره‌ی سوودمه‌ندانی حه‌شد که بنکه‌ی ئه‌م هیزه‌ن، 200 هزار که‌سه.

ل‌هناو هاوپهیمانی "تبنی" ل‌هم هلبزاردن ریکخراوی به‌در پیش عه‌سائیب که‌وت و هاو‌سنه‌نگی گیراهه‌وه بق هاوپهیمانی‌که‌ی نیوانیان، به‌راورد به پاشه‌کشەی زۆری ئه‌م ریکخراوه له هلبزاردنی 2021 له چوارچیوه‌ی هاوپهیمانی فه‌تح. ئه‌مه‌بیش ده‌هنجامیکی نوییه.

حه‌کیم و عه‌بادی بريکی زۆر له سه‌نگ و قورسایی ل‌دهست‌چوویان گیراهه‌وه به‌راورد به هلبزاردنی 2021 که ته‌نیا 4 کورسی‌بیان له ئه‌نجومه‌نی نوینه‌ران به‌دهست هینا؛ به‌لام کیشەی ئه‌م هاوپهیمانی‌هه‌یه، له به‌غدا و به‌سره لاوازه و کورسی‌هه‌کانیشی په‌رسوپلاون.

مالیکی پله‌ی یه‌که‌می به‌دهست نه‌هینا به‌پیی چاوه‌روانی هاوپهیمانی‌که‌ی له و بوشایی‌بیه سه‌در بق هیزه شیعه‌کان به‌جیی هیشت، هروهها پاریزگای که‌ربه‌لاشی ل‌دهست دا له کاتیکدا بنکه‌ی جه‌ماوه‌بی ئه‌م لیسته بwoo له هلبزاردنه‌کانی رابردوو؛ به‌لام به که‌لکوهرگرتن له ئه‌زمونی ئه‌م هاوپهیمانیه و دهنگدھر جیگیره‌کانی، له پیش‌هونگی هیزه شیعه‌کاندا مایه‌وه، به‌تاپیه‌ت یه‌که‌می‌بیه‌که‌ی له به‌غدا گرنگی خوی هه‌یه و مانداره.

به‌خشینه‌وه و پیگه‌ی حکومه‌ی، رفولی زۆری هه‌بwoo له هه‌لکشانی لیسته‌که‌ی وه‌زیری کار "ئه‌حمده"

ئەلئەسەدی" كە سەرپەرشتىي تۆرى چاودىرىيى كۆمەلەيەتى و كۆمەكىرىدى خەلکانى بىڭار دەكات.

يەكگرتنى پاش ھەلبژاردىن

بىلاادەستىي هېزەكانى ناو چوارچىوھى شىعى بەسەر ئەنجومەنى پارىزگاكانى شىعەنشىن و فەچەشن، يەكىكە لە زەقتىرين دەرەنجامەكانى ھەلبژاردىنى كۆتايىي 2023؛ بەشىكى زۇر لە ھۆكارى ئەمەيش، زياتر دەگەرېتەوە بۇ ھەبوونى پلان بۇ پاش ھەلبژاردىن، چونكە 12 لىستى سەر بە چوارچىوھەكە، كە چواريان سەرەكى و براوه بۇون، پاش ھەلبژاردىن دىسانەوە ھاۋپەيمانىيان پىك ھىنايەوە. بەم ھۆيەيشەوە ئىستا زياتر لە نيوھى كورسييەكانى ئەنجومەنى پارىزگاكانىيان بەدەستەوھىدە. لە سايەي ئەم بىلاادەستىيەيشدا چاويان لە ھەشت پۆستى پارىزگارە لە كۆى 15 پارىزگا، لەگەل ھېشتەوھى كۆمەلىك پارىزگار لەزىر ھەزمۇونى ھاۋپەيمانىيلىستەكانى چوارچىوھى شىعى. مىكانىزمى نىوخۇيى چوارچىوھەكەيش بۇ دابەشكىرىدىنى پۆستەكانى پارىزگار و ئەنجومەنەكان، زياتر بەپىلى خالىه^[5]. ئەمەيش ھەمان مىكانىزمى دابەشكىرىدىنى پۆستەكانى حکومەتى فيدرالىيە لە خولەكانى راپردوو. ھەروھا تەكىنەتى دروستكىرىدى زۇرینەيش پاش ھەلبژاردىن بۇ بەجىھەيشتنى لىستە براوه و يەكەمەكان، دووبارەكىرىنەوھى ھەمان تەكىنەتى سالى 2010 ئىستە شىعەكانە بۇ رۇوبەر رۇوبۇونەوھى سەركەوتى "لىستى ئەلعيّراقييە"ى "ئەيد عەلاوى" كە 91 كورسيي بەدەست ھىنا بەرامبەر 89 كورسيي دەولەتى ياسايى مالىكى، بەلام دواتر ھاۋپەيمانىي نىشتمانى (شىعى) 70 كورسيي ترى خستە سەر كورسييەكانى مالىكى و بە يەكگرتنى پاش ھەلبژاردىن، عەللاوى بۇو بە دووھەم^[6]. ئەم كارھىش بە پالپشتىي بىريارىكى مشتومرەلگرى دادگەيى فيدرالى كرا، كە رىگەيى دا زۇرینە لە پاش ئەنجامدانى ھەلبژاردىنىش پىك بەھىنرېت (25 / اتحادىيە / 2010).

لەمپەرەكانى بەردەم چوارچىوھى شىعى

رەاستە هېزە شىعەكان ئىستا زياتر لە نيوھى كورسييەكانى پارىزگاكانىيان بەدەستەوھىدە، بەلام بىلاادەستبۇونى زۇرینەي شىعى بەسەر پارىزگاكان، ھەروا بىكىشە و ئاسان نىيە، بەلكۇو ھەندىك لەمپەرى لەپىشە؛ لە لايەك گىرىي پارىزگارە سەدرىيەكان ھەن (نەجەف و ميسان و زىقار) كە نازانى چۈن مامەلەيان لەگەلدا بىكەن و، باس لەوە دەكىرىت سوودانى داواى كردووه زياتر لە پارىزگارىك بۇ سەدرىيەكان بەجى بەھىلرېت و لىستە شىعەكانىش بۇ رازىكىرىدىنى سەدر لارىيان نىيە^[7]، جىڭ لە نۇورى مالىكى و قەيس خەزۇھلى^[8]. ئەمە لە كاتىكدا سەدرىيەكان لە ھەلبژاردىن بەشدار نەبوون و لە ئىستادا وەك دېلىكى جۇرىي چوارچىوھى شىعە دەردىكەون كە بىروايان بە بەشدارىكىرىدىنى پرۆسەسى سىاسى نىيە لەگەل ھاوتا شىعەكانىيان.

لە لاكەي تر ئەو پارىزگارانەي يەكەم بۇون و لە پارىزگاكانى بەسرە و واسەت و كەربەلا زۇرینەي دەنگىيان بەدەست ھىناواھ، بۇونەتە لەمپەر لە بەردەم ئەوھى لىستەكانى چوارچىوھى شىعە بەبى كىلەشە پۆستەكانى پارىزگار و سەرۆكى ئەنجومەن لەو پارىزگايانە لە نىوان خۇياندا دابەش بىكەن، چونكە لە بەسرە پارىزگارەكەي "ئەسەعد ئەلعيدانى" يەكەم دەنگى لەسەر ئاستى عېراق بەدەست ھىناواھ (164 ھەزار)؛ لىستەكەيشى (تەسمىم) زياتر لە 281 ھەزار دەنگى بەدەست ھىناواھ لە كۆى 630 ھەزار دەنگى دروستى نىو سندووقەكان. لە كەربەلاش پارىزگار "نەسیر خەتابى"، دووهەم دەنگى عېراقە (63 ھەزار)؛ لىستەكەيشى (ئېيداع) زياتر لە 108 ھەزار دەنگى لە كۆى زياتر لە 229 ھەزار دەنگەدىرى بەشداربۇو لە ھەلبژاردىنى پارىزگاكە بەدەست ھىناواھ^[9]. لە بەسرە دەرفەتى بەجىھەيشتنى ئەلعيدانى نىيە (12 / 23 كورسى) و، لە

که ربه لاش هه رووهها نه سير خه تابي (7/13 كورسي)، بهلام له و است كورسييه کانى " واست ئه جمهل" (7/15 كورسي) يه و به هاوپه يمانىتى ده كريت به جى بهيلاريت.

مامه لە چوارچيۇه له گەل رکابه رە کانى

پلانى هيذه شيعه کانى چوارچيۇه بۇ سەرگەتون بەسەر رکابه رەکەيان له پارىزگا كان، پشت به چەند ميكانىزىمەك دەبەستىت كە له خولەكانى پىشۇو له پارىزگا كان و له پىكھەنانى حکومەتى فيدرالىيشدا تاقى كراونەتەو. له بەسرە، بۇ نموونە چوارچيۇه شيعه، له رىگەئى كۆميسىونەو له پاش هەلبۈزاردن براوهەيەكى ئەنجومەنلى بەسرەيان بە ناوى "فاهرام هايىك" دوور خستەو كە له كۆتاى مەسيحىيە کانە بە پاساوى ئەوهى ياساى رىشە كىشىكردى بە عس دەيگەرنەو [10]. ئەم پالىوراوه پىشتر مۆلەتى بى دراوه بە شدارىيە هەلبۈزاردن بکات و بېبى كىشە له وردېنى دەرچووه، له هەلبۈزاردىشدا 1375 دەنگى بە دەست ھەيتاوه، بهلام له پاش هەلبۈزاردن دۆسىيەى "بە عسىبۇون" كى رۇوبەررو كرايەو و دوور خرايەو له بە رژە وەندىيە كاندىدىكى بزووتەنەوەي "بابليون" كى رەيان كلدانى سەر بە چوارچيۇه شيعى كە تەنيا 180 دەنگى هەيە [11]. چەند رۇزىك پاش ئەوهىش ئەلعيدانى، براوهى يەكەمى بە سەر، له سەر پىشىلەكارىيە كە لەمەتى هەلبۈزاردن سزا درا؛ بە تۆمەتى دابەشكىرىنى زەوي لە سەرۋەندى هەلەمەتى هەلبۈزاردن و هەندىك سەرپىچىي تر، دۆسىيەي ياساىيى بۇ كرايەوە [12].

شان بە شانى ئەمەيش قسە وباسى زۆر لە بارەيە هەولى كېرىنى هەندىك لە براوهەكانى هەلبۈزاردن هەيە، بە تايىبەت ئەوانەي لە چوارچيۇه شيعى كۆتاى هەلبۈزاردن سەرگەتون و ژمارەيان لە 15 پارىزگا كەي عىراق، 10 پالىوراوى براوهى. ئەمانە پشت و پەناى وەھاييان نېيە و نوينە رايەتىي كە مايەتىيە کان دەكەن و نىچىرىكى ئاسانترن بۇ ئىنتىماگۆرین. هەر لەم نىۋەيىشدا هەندىك قسە هەن لە سەر ئەوهى نرخى هەر براوهەيەكى ئەنجومەنلى پارىزگا كى باشى بە سەر، چووهتە سەررو ملىونىك دۆلار بۇ ئەوهى بچەنە رىزى چوارچيۇه شيعى. ئەوهىشى چاوى لە سەر پارىزگا كەيە و شەرى لە سەر دەكات، زياڭر بزووتەنەوەي عەسائىيى قەيس خەزەللىيە [13]؛ بە دىيارىكراوېش خوازىيارى پۈستەكە، عودەي عەوادى پەرلەمانتارى عەسائىيە كە بەر لە هەلبۈزاردن چووه كىشىمە كىشى مىدىيابىيەو له گەل ئە سعەد ئەلعيدانى، پارىزگارى شارەكە.

سەربارى ئەمانەيش پەناگەيەكى ترى چوارچيۇه شيعى بۇ گەمارۋەدانى ئەلعيدانى، پارىزگارى بە سەر، دادگەئى فيدرالىيە و لەم نىۋەندەيىشدا داواى شرۇقەئى دادگا كە كراوه دەربارەي چەمكى زۆرەنە و كەمەنە [14]. باوهەركىش هەيە ئەنجامى هەولى چوارچيۇه لە دادگە لە بەرژە وەندىيە لايەنە شيعە کان دەبىت و ئەلعيدانى ناچارە دەستبەردارى پۈستى پارىزگار بېت، يان بەھۆي گەمارۋەدانىيەو دۆخەكەي و ا دەخوازىت خۆي يەكلايى بکاتەو بۇ سەرۋەكایەتىكىرىنى لىستەكەي (12 كورسي) لەناو ئەنجومەنلى پارىزگا [15].

گرېيى بەغدا و دەركەوتەنەوەي مالىكى

ھەرچەندە ئەنجامەكانى هاوپەيمانىيەكەي مالىكى لە ئاستى چاوهەرۋانى و پىشىنەيە كاندا نەبوو، بهلام له بەغدا بۇونە هوئى دەركەوتەنەوەي بەھېزى مالىكى لە حکومەتى خۆجىيى پايتەخت كە دەرۋوبەرى 9 ملىون كەس دانىشتۇرانى هەيە. بەپىلى ئەۋ زانىارىيەنەيشى لە گفتۇگۇ نىوخۇيىيەكانى چوارچيۇه شيعىيەو دەزەيان كردووه، نورى، چاوى لە سەر ئەوهى لىستەكەي پارىزگارى بەغدا و شيعەكانى تريش سەرۋەكى

ئەنجومەنەكەيش بىهەن. ئەم پىداگرېيەيش بە دواى ئەوەدا دىت لىستەكەى لە بەغدا لە كۆى 879 هەزار دەنگى دروستى بازنهى پايتەخت، 144 هەزار دەنگ و 9 كورسيي بەدەست ھىتاوه؛ براوەمى دووھمى شىعەيش "نبى" كى هادى عامرى و خەزۇھلى 142 هەزار دەنگ و 9 كورسييان ھەيە. ئەمەيش ئەگەر بچىتە سەر، پىچەوانەيە لەگەل عورفى سياسى و پەنسىپى سازان، چونكە سەرۋىكى ئەنجومەنەكە لە پاش 2003 ھەميشه بۇ پىكھاتەسى سوننە بۇوه.

پاساوى ھەندىك لە لىستە شىعەكان بۇ وەرگرتنى پارىزگار و سەرۋىكى ئەنجومەنى بەغدايش ئەوەيە، لە كۆى 49 كورسيي تەرخانكراؤ بۇ رکابەرى لە ئەنجومەنەكە، ئەوان 26-30 كورسييان بىدووه. بەم پىيەيش چىتر سازانيان پىويست نىيە و زۇرىنەن. ھەندىكى تريشيان راييان جىايە و پاراستنى سازانيان پى باشە [16]، چونكە لىستە سوننەكانيش رېزەيەكى بەرجاوجەنگ و كورسييان لە پايتەخت ھەيە؛ بۇ نموونە: "تەقەدوم" ھەلبووسى 140 هەزار دەنگ و 8 كورسى، "سيادە" ھەنچەر 74 هەزار دەنگ و 4 كورسى، "عەزمى عىراق" 62 هەزار و 4 كورسى، "حەسمى وەتەنى" 43 هەزار دەنگ و 3 كورسى. كۆى گشتى كورسييە سوننەكانيش لە پايتەخت دەكتە 19 كورسى لە كۆى 49 كورسيي تەرخانكراؤ بۇ كېركى [17]. بەپىنى سيسەتەمى باوى تەوافوقيش ئەم ئەنجامانەي ھىزە سوننەكان رېزەيەكى باشە، چونكە دەكتە نزىكەى 40% دەنگ و كورسييەكانى بەغدا.

ناكۆكىيە نىوخۇيىيەكانى چوارچىوھى شىعى

بەپىنى ئەو زانيارىيانەي بەردەستن، چوارچىوھى شىعى بەنيازن پىكھىنانى حکومەتە خۆجىيەكان بکەن بە يەك پاكىچ، ھەروەها بىيارىشيان ئەوەيە سەرچەم پارىزگارەكان بگۇرن بېرى ھەچاوكىدى ئەوەي ھەندىكىيان دەنگى زۇرىان بەدەست ھىتاوه [18]. بەھۆى ئەوەيشى سالى ئايىنده بىيارە ھەلبىزاردىنى گشتىي پەرلەمان لە عىراق ئەنجام بدرىت، ى دابەشكىرىنى پۆستەكانى ئىستا و پشك و بەركەوتەكان كارىگەرىي لەسەر ئەو وىستىگەيەيش ھەيە. رېتكەوتەن لەسەر دابەشكارىيە نىوخۇيىيەكانى شىعە قورستى بۇوه؛ بۇ ئەو مەبەستەيش بەشىڭ لە ناوانەي دەخرىنە روو بۇ پۆستى پارىزگار، يان پەرلەمانتار يان وەزىرى پىشۇن؛ ئامانج لەمەيش پىويىستىيە بە كەسايەتىي دەركەوتتو و خاوهن پىڭ. بۇ چارەسەرى ناكۆكىيەكانىش چوارچىوھى شىعە پەنا بۇ ھاپىيەيمانىتىي سىاسى دەبات [19]، بەتايبەت ھەندىك لایەنى ناو چوارچىوھى شىعى لەگەل بەشداركردىنەمۇ براوەكاندان لە پۆستەكان [20]. سەربارى ئەمەيش ھېشىتا درز و كەلىنى ناكۆكى ھەر دەمېن، بەتايبەت لە بەغدا. باوھەرلىكى زالىش ھەيە كە لایەنە شىعەكانى چوارچىوھى، ئاسوودە نين لەوەي بزووتنەوەي عەسائىپ پارىزگارى بەسرە بىات كە پايتەختى ئابۇورىي عىراقە و سنۇورى لەگەل كويىت و ئىران ھەيە و لەسەر كەنداوى عەرەبىيە؛ ئەم شارە جىڭ لە داھات و دەرامەتى نەوت و سنۇورە ئاوى و وشكانييەكان، پىكەيەكى جيۆسياسىي گرنگىشى ھەيە. ھاوکات لەگەل ئەمەيشدا پىددراوه سىاسىيەكان باس لەوە دەكەن، لەسەر ئاستى گشتى ھەندىك لە لایەنەكانى چوارچىوھى شىعى، بىزازن لە خۆسەپاندى مالىكى بەسەر بىيارى چوارچىوھەكە و بەسەر حکومەتى سوودانىيىشدا؛ بەو پىيەي خۆى وا دەبىنېت خاوهن ئەزمۇونترە لە ئەو. بەپىنى ئەم دزەپىكىردنانەيش درز و كەلىنى چوارچىوھى شىعى لە قۇناغى داھاتوودا زىاتر دەرەكەوېت، بەتايبەت كە كار گەيشتە سەر دابەشكىرىنى كىكى پارىزگاكان بەسەر براوەكانى ھەلبىزاردەن لەناو ھىزە شىعە براوەكان [21].

لىكەوتەي ھەنگاواھكانى چوارچىوھ لەسەر رەوشى عىراق

خواستی چوارچیوه‌ی شیعی بۆ کۆنترۆلکردنی پاریزگاکان لەسەر ئاستی جیاجیا لیکه‌وتەی جۆراوجۆرای دەبیت، کە دەکریت بەم جۆرە ئاماژەی پى بکریت:

لەسەر ئاستی شیعی: ئەنجامەکانی هەلبژاردن يارمەتیدەرى چوارچیوه‌ی شیعی دەبیت بۆ پەرأویزخستنى رکابەرە سەرەکیيەکەيان كە "سەدر" لە مەوداي كورت و ناوه‌راستدا، بە مەرجىڭ پېشھاتى نوي نەيەتە پېشەوه. هەروەها ئەم بالادەستىيە دەبیتە هوی ئەوهى بىيارى شیعی زياتر لەدەستى چوارچیوه‌كەدا كورت بېتتەوه؛ ئەمە جگە لەوهى گۈزمە تەرخانكراوه‌كانى بۇودجە دەكەۋىتە بەرەست ھېزە شیعەكان لە پاریزگاکان و، دەتوانن بۆ ئەوهى ھەلمەتى هەلبژاردىنى سالى داھاتوو كەلکى لى وەرگەن. هەروەها ئەم بارودۇخە زياتر ھاندەرى مالىكى دەبیت بۆ ئەوهى ھەولى گىرمانەوهى پىگەي جارانى بادات، بەتاپەت كە پەرلەمانتار عەبدولكازم جبۇرلى لە لىستى مالىكى، نەيشاردوتەوه كە "مالىكى خولىای ئەوهى ھەيە جارىكى تر بىگەریتەوه بۆ سەر كورسىي سەرۆكایەتىي وەزیران لە رىگەي ھەلبژاردىنى 2025." [22]

لەسەر ئاستى سوننە: چوارچیوه‌ی شیعى لەناو ھاوپەيمانىي ئىيدارەى دەولەت لە ropyوی ياسايى و عورفييەوه، ناچارن مامەلە لەگەل حەلبۇوسى و لىستەكەى (تەقەدوم) بکەن؛ بەو پىپەي ژمارەي يەكەمى لىستە سوننەكان بۇو لە ئەنبار و بەغدا و، لە تىكىراى ئەو شەش پاریزگاپەي بەشدارىي تىدا كردووه زياتر لە 500 ھەزار دەنگى بەدەست ھېنناوه كە ھاوتايە لەگەل 21 كورسى، ئەمە لە كاتىكدا بەر لە ھەلبژاردن ناوبرارو لە پۆستى سەرۆكى پەرلەمان دوور خرایەوه و حزبەكەپەشى خرایە ژىر لىپېچىنەوهى ياسايى. نزىكتىرين رکابەرە ئەويش كە دۆستى ھېزە شیعەكانە، عەزمى "موسەننا سامەرایى" يە كە نیوهى حەلبۇوسى دەنگى ھەيە (255 ھەزار) و كەمترىش لە نیوهى لىستەكەى ئەو كورسىي ھەيە (10 كورسى). بەلام گومان و دېدۇنگىي زۆر ھەيە چوارچیوه‌ی شیعى ئەمە بکەن؛ بەتاپەت ھەندىك ناوندۇ پەرلەمانى نايشارنەوه پاش ھەلبژاردن قۇناغى پەرأویزخستن و دوورخستنەوه دەستى پى كردووه [23]. ئەگەر ئەمەيش وابىت قەيرانى سیاسى زياتر قوول دەبیتەوه و ئايىندەى ھاوپەيمانىي ئىيدارەى دەولەت دەكەۋىتە ژىر پرسىyar كە بىنكەي فراوان و دووهەمى حکومەتى سوودانىيە لە پاش بازنهى چوارچیوه‌ی شیعى.

لەسەر ئاستى نىشتمانى: ديموکراسىيەتى سازان (التواافقية) لە بەردهم دوورپەيپانىيکى يەكلەكەرەوەدایە ئەگەر ھات و چوارچیوه‌ی شیعى ميكانىزەكانى كۆميسیون و دادگە بەكار بېئىن بۆ دوورخستنەوهى رکابەرەكانيان و خۆيان بەپىلى لىكدانەوه و پاساوى خۆيان پۆستى پارىزگارەكان و ئەنجومەنلىپارىزگاکان يەكلائى بکەنەوه؛ بەتاپەت پاش ئەوهى ھاوتايى "سوننەي مالىكى" لەنیو ھېزە مەدەننەيەكەنائىش پشتىوانىي ھاوپەيمانىيەكىان بە ناوى "الأساس" كرد بە سەرۆكایەتىي جىڭرى سەرۆكى پەرلەمان و، ھەمان گوتار و دروشەكەنەيەكىان بە ناوى "قىيم" بەكار دەھېئا و سەرنجامىش 150 ھەزار دەنگ و ھەشت كورسىي بەدەست ھېئا لە پرۆسەكە، ئەمە لە كاتىكدا سەرۆكى ھاوپەيمانىيەكە "محسن المندلاوى" كە كوردىكى فەيلىيە و جىڭرى سەرۆكى پەرلەمانە، لە ھەلبژاردىنى 2021 پىنج ھەزار دەنگى ھەبۇو. بەم پىپەيەش گومانىيک ھەيە كە ھېزە شیعەكانى نىو چوارچیوه لە رىگەي جىڭرەوه و كۆپپەيەوه ھەولى تىپەراندىنى فيگەرە سیاسىيە سوننەيەكەن بەهن؛ ئەمەيش لىكەوتەي لەسەر مامەلەكەنديان لەگەل كورد دەبیت.

سەرچاوه و پەرأویزەكان:

<https://2u.pw/BOjvjaG> [2]

<https://2u.pw/rYHl3AC> [3]

<https://2u.pw/Nd43c3c> □ <https://2u.pw/AEmLGBm> [4]

<https://2u.pw/vFPauMT> [5]

<https://2u.pw/1a5Mhd> [6]

<https://2u.pw/Gqa4Pzv> □ <https://2u.pw/SPVZMCz> [7]

<https://2u.pw/o6F6IEy> [8]

<https://2u.pw/IS9k1np> [9]

<https://2u.pw/TKpBelS> [10]

<https://2u.pw/xw2zGxy> [11]

<https://2u.pw/75UwRYw> [12]

<https://2u.pw/xw2zGxy> [13]

<https://2u.pw/vFPauMT> [14]

[<https://2u.pw/mS0URXB>][15]

<https://2u.pw/vFPauMT> [16]

<https://2u.pw/IS9k1np> [17]

<https://2u.pw/UjSj4Eo> [18]

<https://2u.pw/90iGaXp> [19]

<https://2u.pw/ZZORjAv> [20]

[<https://2u.pw/1f7ZrUd>][21]

<https://2u.pw/jW0jOOv> [22]

<https://2u.pw/Z4H4kTv> [23]